

Χάρος αιχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 4
VOLUME 4

ΤΕΥΧΟΣ 1
ISSUE 1

ΜΑΪΟΣ 2005
MAY 2005

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ
ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Παππάς Βασίλης	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ
<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74380

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα – Παναγιώτης Πανταζής
Λαγούτ: Παναγιώτης Πανταζής
Σχεδιασμός εξωφύλλου : Γιώργος Παρασκευάς – Παναγιώτης Πανταζής
Εκτύπωση: Αλέκος Ξουράφας
Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Περιεχόμενα

	Στεφάνου Ι., Μπούλα Ρ.	4
Οι Επιδράσεις της Παγκοσμιοποίησης στο Ελληνικό Αστικό Τοπίο		
	Μπαρμπόπουλος Ν., Μηλάκης Δ., Βλαστός Θ.	20
Αναζητώντας τη Μορφή της Βιώσιμης Πόλης: Κριτική Προσέγγιση του Συμπαγούς Πολεοδομικού Μοντέλου		
	Αρβανιτίδης Π.	46
Η Λειτουργία της Αγοράς Ακινήτων μέσα από το Πρίσμα των Αυθεντικών Θεσμικών Οικονομικών: Μια Θεωρητική Προσέγγιση		
	Γκιάλης Σ.	70
Χωρικοί Καταμερισμοί και Διαστάσεις των Άτυπων Μορφών Εργασίας: Η Περίπτωση του Τοπικού Παραγωγικού Συστήματος της Θεσσαλονίκης		
	Σπιλάνης Γ., Κίζος Θ., Κονδύλη Ι., Μισαπλίδης Ν.	106
Προσπελασιμότητα και Ελκυστικότητα των Νησιών του Αιγαίου		
	ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
	Γοσποδίνη Α.	136
Χωρικές Πολιτικές για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Μικρών Ελληνικών Πολεων		
	Δαγκλή Κ.	162
Σχέδιο Χωρικής Οργάνωσης και Αειφόρου Ανάπτυξης του Νομού Χανίων		
	ΑΠΟΨΕΙΣ	182
	Συνέντευξη με τον Jean Remy	184
	Remy J.	196
Χώρος και Κοινωνιολογική Θεωρία. Προβληματική της Έρευνας		

Οι Επιδράσεις της Παγκοσμιοποίησης στο Ελληνικό Αστικό Τοπίο

Ιωσήφ Στεφάνου

Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ρόιδω Μητούλα

Λέκτορας, Χαροκοπείο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Το παρόν άρθρο έχει ως στόχο να διερευνήσει τις επιδράσεις της Παγκοσμιοποίησης στο Ελληνικό Αστικό Τοπίο. Τα ισοπεδωτικά φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης έχουν επιβάλλει νέες αντιλήψεις, νέες καταστάσεις, νέους τρόπους ζωής, νέες ευκαιρίες και όλα αυτά αντικατοπτρίζονται πάνω στην εικόνα και τη ζωή μιας ελληνικής πόλης. Από την άλλη όμως πλευρά, η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, σημαντικότατο ιστορικό γεγονός, διαμορφώνει συνθήκες οι οποίες από τη μία πλευρά ενισχύουν το παγκοσμιοποιητικό ρεύμα, αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν προϋποθέσεις διαφύλαξης και ανάδειξης των ιδιαιτεροτήτων των τόπων και των λαών τους.

Οι ελληνικές πόλεις καλούνται να ανταποκριθούν σε αυτές τις προκλήσεις, να αποφύγουν τις καταστροφικές τους συνέπειες και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες τους για να αναδείξουν το δικό τους χαρακτήρα, την ταυτότητά τους, τη φυσιογνωμία τους.

Το άρθρο καταλήγει σε αισιόδοξα συμπεράσματα σημειώνοντας ότι οι διάφορες μορφές της παγκοσμιοποίησης θα απορροφηθούν, θα προσαρμοσθούν, και στο τέλος, όπως συνέβη τον περασμένο αιώνα με τον Νεοκλασικισμό, θα εμφανισθεί μια νέα συνθετική έκφραση, προσαρμοσμένη στα ελληνικά δεδομένα, τόσο στην Αρχιτεκτονική όσο και σε κάθε άλλη μορφή της τέχνης ή της διανόησης. Οι δυνάμεις που διαθέτουν οι ελληνικές πόλεις, ιδίως οι ιστορικές, είναι πολλές και ικανές ώστε να εκφράσουν στο τέλος, τον αληθινό χαρακτήρα τους και να εμφανίσουν την ίδια τη φυσιογνωμία τους.

Λέξεις κλειδιά

Παγκοσμιοποίηση, φυσιογνωμία, ελληνική πόλη, αστικό περιβάλλον.

The Effects of the Globalization on Greek Urban Landscape

The physiognomy of the Greek city is shaped by -according to the results of N.T.U.A. Urban Design Laboratory for "the physiognomy of Greek city"- a wide variety of elements of different origin. Some of these are the physically "em-bossed" characteristics, the topography of the soil, the presence of the natural element, the climate etc. Apart from the elements that are determined by geophysical position, a very significant role is played by the cultural and especially the architectural heritage. This heritage can refer to merely the notorious ancient name of cities with great heritage (eg. Thiva, Argos) or even to whole historical centers highlighted with vivid memory elements (eg. monuments).

However, in order to determine the physiognomy of Greek cities, apart from physical and cultural characteristics, we need to focus on the "Logos" (Speech) and "Myth" of a city, as an expression of the communal consciousness of the citizens meaning the civilization itself (Kamperou, 1984). Furthermore, the physiognomy of the Greek city is influenced both by political - social - financial systems and by the human factor which is the overall character and the temperament of the Greeks. In addition, it would be an omission not to mention the influence of the legislative frame in the shaping of the physiognomy of Greek cities, while the character of Greeks and the specific characteristics of people from different Greek regions also play a very important part. For example, people from Crete, Macedonia, Cyclades, Thessalia, etc.

On the other hand, while the effects of globalization are continuously enhanced and are more frequently observed at urban surroundings, the question that first comes forward is whether the European Union (E.U.) contributes through its policy and actions to the confrontation of the "devastating" phenomenon of globalization and secondly to which extent it identifies with it or at least contributes to its expansion.

We should however differentiate the globalization phenomenon from the creation of the E.U. The latter, according to a series of E.U. declarations which have moved forward to the state of action and undertaking of the necessary measurements aim at the respect and the enhancement of local peculiarity of European nations. Undoubtedly the greatest advantage of Europe is the diversity in cultural values and ways of life.

Consequently, the inner resistance of Greek cities to any radical change and distortion of their characteristic physiognomy is supported by the European Union. As presented in the research, the E.U. increasingly attempts to eliminate the effects of globalization that might threaten the cultural and social constitution of Europe. The first European actions have thus been supported on powerful cultural base and cultural heritage. Naturally, Greece is a place which has these characteristics in a high degree.

Keywords

Globalization, physiognomy, greek city, urban environment.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φυσιογνωμία μιας πόλης, όπως και ο χαρακτήρας της, στηρίζονται σε όλα εκείνα τα ξεχωριστά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία τη διαφοροποιούν από τις άλλες πόλεις, προβάλλοντας την ιδιαιτερότητα της ταυτότητάς της. Σήμερα όμως, γεννιούνται πολλά ερωτήματα. Πώς διαμορφώνεται και πως εκφράζεται μέσα από την επικρατούσα τάση της παγκοσμιοποίησης, αλλά και από την υπάρχουσα και συνεχώς εδραιούμενη Ευρωπαϊκή Ενοποίηση αυτή η φυσιογνωμία; Πώς μία σημερινή ελληνική πόλη μπορεί να ξανααποκτήσει τον τίτλο της "χώρας", του τόπου δηλαδή, που αναπτύσσοντας το δικό του λόγο και μύθο διαμορφώνει μία συλλογική συνείδηση, την οποία εκφράζει προς τα έξω ως πολιτισμό; Έχει το δικαίωμα ο σημερινός κάτοικος μιας περιοχής να ονομάζεται πολίτης μιας πόλης όταν δε μετέχει στη συλλογική αυτή συνείδηση και στον πολιτισμό της;

Τα ισοπεδωτικά φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης έχουν επιβάλλει νέες αντιλήψεις, νέες καταστάσεις, νέους τρόπους ζωής, νέες ευκαιρίες. Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, σημαντικότατο ιστορικό γεγονός, διαμορφώνει συνθήκες οι οποίες από τη μία πλευρά ενισχύουν το παγκοσμιοποιητικό ρεύμα, αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν προϋποθέσεις διαφύλαξης και ανάδειξης των ιδιαιτεροτήτων των τόπων και των λαών τους.

Οι ελληνικές πόλεις καλούνται να ανταποκριθούν σε αυτές τις προκλήσεις, να αποφύγουν τις καταστροφικές τους συνέπειες και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες τους για να αναδείξουν το δικό τους χαρακτήρα, την ταυτότητά τους, τη φυσιογνωμία τους.

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Από την έρευνα που έγινε από το Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης του ΕΜΠ για τη φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης διαπιστώθηκε ότι εκμιαεύτηκαν και τονίστηκαν οι ιδιομορφίες που παρουσιάζει η ελληνική πόλη και τα βασικά στοιχεία πάνω στα οποία στηρίζεται η φυσιογνωμία της. Εκτός από τα 29 στοιχεία που ήταν ήδη γνωστά από τους διεθνείς ερευνητές, εντοπίστηκαν κάποια νέα που είναι ιδιαίτερα καθοριστικά¹. Βασικός πυκνωτής

¹ Τα στοιχεία αυτά αναλύονται στο βιβλίο "Η Φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης" που έχει εκδώσει το Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης του ΕΜΠ με τα συμπεράσματα της ομώνυμης έρευνας που εκπονήθηκε από ομάδα ερευνητών με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον καθηγ. Ι.Στεφάνου το 2000. Στη συνέχεια αναφέρονται τα 29 στοιχεία που σύμφωνα με τους σύγχρονους διεθνείς ερευνητές (στο εσωτερικό των παρενθέσεων αναφέρονται τα ονόματά τους), διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία μιας πόλης:

- το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σύστημα παραγωγής του κτισμένου χώρου (Tafari, Zevi)
- τα πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά γεγονότα (Rossi, R.Krier, Castex, Panerai)
- τα μνημεία, τα ιστορικά στοιχεία (Rossi, R.Krier, L.Krier, Cittle)
- ο πολεοδομικός ιστός (Rossi, R.Krier)
- η τυπολογία των όψεων και των γωνιακών απολήξεων (R.Krier)
- η μορφή των αρχιτεκτονικών στοιχείων, όπως κολώνες, τοίχοι, στέγη, σπίτι κ.ά. (R.Krier)
- το πλήθος και η μορφή των δρόμων και των πλατειών (R.Krier)

της φυσιογνωμίας μιας πόλης είναι το ίδιο της το όνομα. Ο τονισμός του ονόματος, παρά την όποια σοβινιστική διάθεση που μπορεί να ενισχύει, βοηθά ιδιαίτερα στην ανάπτυξη αντιστάσεων έναντι των ισοπεδωτικών φαινομένων της παγκοσμιοποίησης. Ένα ακόμη τέτοιο στοιχείο είναι ο πολύ υψηλός βαθμός κοινωνικότητας που αναπτύσσεται στην ελληνική πόλη. Κοινωνικότητα, η οποία βέβαια υποστηρίζεται από τα φυσικά χαρακτηριστικά όπως είναι η γεωφυσική θέση, το κλίμα κ.λπ. Επίσης, υποστηρίζεται και από την ιδιοσυγκρασία του λαού, καθώς οι Έλληνες είναι ένας μεσογειακός λαός και οι μεσογειακοί λαοί έχουν μία ανεπτυγμένη διάθεση για κοινωνικές σχέσεις, μία έκφραση της κοινωνικότητας συναισθηματική και όχι μόνο ιδεολογική.

Τα πειράματα επίσης έδειξαν πως οι περισσότεροι στηρίζουν το θέμα της φυσιογνωμίας στις καθημερινές μικρές απολαύσεις που οι ελληνικές πόλεις προσφέρουν. Απαντήσεις όπως: "για εμένα η Αθήνα είναι ουζάκι με λιακάδα στο Θησείο", δείχνουν πως η φυσιογνωμία ενός τόπου στηρίζεται και σε στοιχεία όπως το κλίμα, αλλά και το γευστικό ή το οσμητικό τοπίο. Εξίσου με τα χαρακτηριστικά μνημεία, είναι γεγονός πως οι ελληνικές πόλεις διαθέτουν σε πλήθος και ποικιλία τα παραπάνω στοιχεία. Άλλα επίσης πολύ ισχυρά ελληνικά χαρακτηριστικά που ανέδειξε η έρευνα, είναι οι ιδιομορφίες του έμψυχου υλικού και οι συνήθειες ψυχολογικές του καταστάσεις, όπως επίσης και οι ιδιαιτερότητες των χρήσεων.

-
- η μορφή των οικοδομικών τετραγώνων (Rossi, R.Krier, Castex, Panerai)
  - τα κλασικά τμήματα της πόλης (R.Krier, L.Krier)
  - η κλίμακα της γειτονιάς, οικοδομικών τετραγώνων, οι αποστάσεις κ.ά. (R.Krier, Στεφάνου)
  - οι κλίσεις (Στεφάνου)
  - το γραφικό (Guadet)
  - η φυσική χωρική αλυσίδα, φυσικά δεδομένα, χωρικά στοιχεία, φως προοπτική, οπτική σε κίνηση, θέες εν σειρά (sequences), σημεία θέας, πολεοδομική επίπλωση, διαφημίσεις κ.ά. (Cullen)
  - το κλίμα (Cullen, Broadbent)
  - το δίκτυο σκηνών (Lynch, Moles, Cullen)
  - τα σημεία αναφοράς, διαδρομές, κόμβοι, όρια, φραγμοί (Lynch)
  - το όνομα (Lynch, Στεφάνου)
  - τα στοιχεία που κινούν την προσοχή (Appleyard, Στεφάνου)
  - οι ευθυγραμμίσεις (Appleyard)
  - το οργανωτικό σχήμα αρχών (Alexander)
  - το patterns περιοχών, πόλεων, γειτονιών, κτιρίων, δωματίων, αρχιτεκτονικών στοιχείων κ.ά. (Alexander)
  - τα κοινότυπα κέντρα, ή πυκνωτές (Στεφάνου)
  - τα ιστορικά σύμβολα και τα αντιπροσωπευτικά στολίδια (Venturi)
  - οι όψεις και οι διακοσμητικές επιφάνειες (Venturi)
  - η παρουσία, το μοτίβο (Venturi)
  - η συγκέντρωση / διεύθυνση / ρυθμός (Schulz)
  - ο εγκλεισμός / επέκταση (Schulz)
  - η ατμόσφαιρα και χαρακτήρας (Schulz)
  - οι ενδείκτες, σήματα, ενδείκτες με πρόθεση (Bonta)

Σημαντικότερο ρόλο στην αναγνώριση της "φυσιογνωμίας της ελληνικής πόλης" παίζει η χρονικότητά της και κυρίως αυτό που θα ονομάζαμε "ο άλλος χρόνος" (ο νοσταλγικός). Αυτός που είχαμε, τον χάσαμε και επιθυμούμε να τον ξαναβρούμε, ο παλιός καλός καιρός...

Για να εξετάσουμε λοιπόν κατά πόσο η ελληνική πόλη μπορεί να εμφανίσει δυνάμεις αντίστασης στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και κατά πως μπορεί να αντιδράσει σε ορισμένα φαινόμενα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης τα οποία μπορεί να είναι ισοπεδωτικά, θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν όλα αυτά τα στοιχεία, τα οποία είναι καθοριστικά για τη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της. Ένα πρώτο στοιχείο είναι τα φυσικά δεδομένα του τόπου. Είναι γνωστό ότι η γεωφυσική ποικιλία και το κλίμα της Ευρώπης καταρχήν αλλά και της Ελλάδας στη συνέχεια, έχει επηρεάσει σημαντικά το αστικό τους περιβάλλον. Η μακρά ιστορία του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των ευρωπαϊκών πόλεων έχει, επίσης, συμβάλει στην επιλογή των γεωγραφικών χώρων που οι τελευταίες οικοδομήθηκαν και αναπτύχθηκαν. Έχει επισημανθεί ότι η θαλάσσια, παραποτάμια και παραλίμνια τοποθεσία, τα δάση, οι πεδιάδες, η ύπαρξη πρώτων υλών με την αντίστοιχη βιομηχανική ανάπτυξη πολλών ευρωπαϊκών και ελληνικών πόλεων, αποτυπώθηκε πολλαπλά στη φυσιογνωμία τους είτε μέσω οικοδομημάτων, είτε ιστορικών γεγονότων, είτε οικονομικών δεδομένων, είτε κοινωνικών φαινομένων.

Πράγματι, τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά όπως οι υψομετρικές διαφορές, οι κλήσεις, η ύπαρξη του υγρού στοιχείου και η άμεση επαφή με τη θάλασσα, τη λίμνη, το ποτάμι, το κλίμα, οι επικρατούντες άνεμοι στην περιοχή, οι βροχοπτώσεις, η κλίμακα θερμοκρασίας που διαμορφώνεται, οι γενικότερες μικρο-κλιματολογικές συνθήκες και κατ' επέκταση οι βιορυθμοί που καθορίζονται από αυτές και τέλος η χλωρίδα και η πανίδα, διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό το χαρακτήρα και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία μιας πόλης και πολύ συχνά τη σταθερή εικόνα που εμφανίζει αυτή ανά τους αιώνες. Όσον αφορά στις ελληνικές πόλεις, το σύνολο των παραπάνω παραγόντων αποτέλεσαν και αποτελούν έναν πολύτιμο σύμμαχο για τον Έλληνα, πρώτα απ' όλα γιατί καθιστούν κατοικήσιμη και με εξαιρετικές προδιαγραφές ποιότητας ζωής όλη σχεδόν την έκταση του ελλαδικού χώρου, αλλά επίσης γιατί όλα αυτά τα δεδομένα δημιουργούν προϋποθέσεις για ιδιαίτερα όμορφες και ξεχωριστές φυσιογνωμίες.

Η Ελλάδα είναι μία χώρα με 16.000 χλμ. ακτών και πάρα πολλές πόλεις της είναι παραθαλάσσιες ή διαθέτουν λιμάνι. Οι παραθαλάσσιες αυτές πόλεις διαθέτουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά ώστε να μπορούν να ενταχθούν στην κατηγορία των μικρών (καθεμιά από αυτές διαθέτει από 5.000 - 40.000 κατοίκους) παραθαλάσσιων ελληνικών οικιστικών συνόλων. Όμως και κάθε μία διαθέτει ξεχωριστή ιστορία και το δικό της μύθο, που της προσδίδει ξεχωριστή ταυτότητα, έτσι ώστε να μπορούμε να δεχτούμε με βεβαιότητα τη

θέση ότι η φυσιογνωμία κάθε τόπου είναι μοναδική. Αν συγκρίνουμε π.χ. παραθαλάσσιες πόλεις όπως την Κέρκυρα, τα Χανιά, την Ερμούπολη, το Ναύπλιο, τη Ρόδο, τη Μυτιλήνη, θα διαπιστώσουμε ότι έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Αν και όλες τους έχουν το χαρακτήρα Ελληνικής παραθαλάσσιας πόλης, εντούτοις, η κάθε μια από αυτές διαθέτει μοναδική φυσιογνωμία.

Επιπλέον, δεχόμενοι τα Ευρωπαϊκώς παραδεκτά περί Παρακτίων Ζωνών, σύμφωνα με τα οποία Παράκτια θεωρείται η Ζώνη βάθους 50 χλμ. από την ακτή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1995), αντιλαμβανόμαστε ότι το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής επικράτειας ανήκει στην Παράκτια Ζώνη, στην οποία έχει αναπτυχθεί περισσότερο από το 1/3 των ελληνικών πόλεων άνω των 10.000 κατοίκων (ΕΣΥΕ, 1991). Η ποικιλία του τοπίου αυτών των Ζωνών είναι ιδιαίτερα μεγάλη στον ελληνικό χώρο.

Η σημαντική συμβολή των φυσικών δεδομένων στην εικόνα που προβάλλουν οι πόλεις, μας δίνουν έναν επιπρόσθετο λόγο προστασίας των στοιχείων αυτών από την υποβάθμιση, τη φθορά και την καταστροφή. Η προστασία της φυσιογνωμίας των πόλεων και φυσικά η εξασφάλιση των όρων εκείνων που θεωρούνται αναγκαίοι για την επιβίωσή τους με ποιότητα επιβάλλει:

- την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο του αστικού συνόλου
- την άσκηση δράσεων και ενεργειών που θα αποβλέπουν στην αποκατάσταση και προστασία των γεωφυσικών παραγόντων που χαρακτηρίζουν το αστικό περιβάλλον παράλληλα με
- την προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων, δηλαδή της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία ενισχύει την προστασία των φυσικών πόρων.

Σε επίπεδο μικροτοπίου, ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του εξάγεται ύστερα από τη μελέτη ορισμένων παραμέτρων. Η συμμετοχή του φυσικού στοιχείου στη διαμόρφωση των παραμέτρων αυτών μπορεί να κυμανθεί από σημαντική έως καθοριστική.

Η απλότητα του τοπίου κερδίζει πολλές φορές έντονα από την παρουσία του φυσικού στοιχείου. Η ύπαρξη υδάτινου στοιχείου ή πρασίνου δημιουργεί επίσης, συνθήκες ισορροπίας στο αστικό τοπίο. Η αισθητική απόδοση του τοπίου καθορίζεται συχνά από τις φαιές, πράσινες ή κυανές επιφάνειες που υπάρχουν σε αυτό. Όλα αυτά τα στοιχεία συγκροτούν αυτά που στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται ως γεγονότα του τοπίου (Καμπέρου, 1984). Αναφορικά λοιπόν με τον τονισμό του τόπου, η συμμετοχή του φυσικού στοιχείου είναι αναμφισβήτητη. Ο βράχος π.χ. της Ακρόπολης που δεσπόζει των παραδοσιακών συνοικιών του ιστορικού κέντρου της πόλης τονίζει ιδιαίτερα το τοπίο. Αντίστοιχα και στις υπόλοιπες δύο παραμέτρους, την *υφή* και το *χρώμα*, το φυσικό στοιχείο κατέχει σημαντική

θέση. Ενδεικτικά μπορούμε να παρατηρήσουμε τους χρωματισμούς που εναλλάσσονται σε παραθαλάσσιες αστικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, όπως το Π. Φάληρο, την Καστέλα ή τη Γλυφάδα, και την Καλαμαριά αντίστοιχα (Κασσιός, 1998).

Το Λεωνίδι χαρακτηρίζεται και διαφοροποιείται από άλλες ανάλογες πόλεις της χωρικής και χρονικής του κλίμακας από το μοναδικό κοκκινόχρωμο βραχώδες πέτασμα που χρησιμεύει ως εικαστικό φόντο του, ενώ το Ναύπλιο οφείλει το μεγαλύτερο μέρος της θετικής αισθητικής απόδοσης της εικόνας του, στο βράχο του Παλαμηδιού, με το κάστρο, στο βράχο της Ακροναυπλίας με τις δικές της οχυρώσεις και στο μικρό οχυρωμένο νησάκι, το Μπούρτζι, στη μέση του λιμανιού του. Η Έδεσσα στηρίζει όλη την ισχυρή αντιληπτική της εικόνα στους περίφημους καταρράκτες της όπως και η Λιβαδειά στο ποτάμι που την διατρέχει. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Ερμούπολης και Άνω Σύρου αποτυπώνεται έντονα ως εικόνα μιας δילוφης δυσπλόστατης πόλης, ενώ η Κέρκυρα δε γίνεται κατανοητή χωρίς το βράχο του φρουρίου της.

Το είδος της πανίδας και της χλωρίδας κάθε τόπου είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ίδια τη φυσιογνωμία του. Οι ασχολούμενοι με το "πράσινο" επιστήμονες, διαμαρτύρονται πολύ συχνά για παραβιάσεις των γηγενών οικοσυστημάτων, με την εγκατάσταση φυτών ή ζώων που έχουν μεταναστεύσει από άλλες χώρες και άλλα κλίματα. Το φαινόμενο βέβαια δεν είναι νέο και σε άλλες εποχές, ιστορικές συγκυρίες, οι απαιτήσεις μόδας επέβαλαν παρουσίες νέων ειδών χλωρίδας, τα οποία όμως με τον καιρό εγκληματίστηκαν και σήμερα αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία της εικόνας η οποία αναφέρεται κυρίως στις εποχές που αυτά επικράτησαν. Ο φοίνικας π.χ. και η Μπανανιά, φυτά κατεξοχήν θερμότερων κλιμάτων, έχουν συνδεθεί με την εποχή του ρομαντικού δέκατου ένατου αιώνα και συνυπάρχουν άρρηκτα συνδεδεμένα με την εικόνα των Νεοκλασικών τοπίων των Ελληνικών πόλεων. Δηλαδή, αποτελούν πλέον μέρος της ίδιας της πολιτιστικής κληρονομιάς και όχι μόνο φυσικούς πόρους των πόλεων αυτών. Πιθανώς, κατά τον ίδιο τρόπο, οι κλαίουσες και οι κακτώδεις θάμνοι των "βραχοκήπων" του Ψυχικού και των άλλων μεγαλοαστικών προαστίων της πρωτεύουσας, να αποτελούν σε λίγο καιρό τους ενδείκτες του "*in illo tempore...*" ("του κατ'εκείνον τον καιρό...") της συγκεκριμένης περιόδου ανάπτυξης αυτών των πολυτελών προαστίων (Mrcea Eliade, 1965). Εντούτοις, αυτό δε σημαίνει ότι όλα τα είδη της πανίδας και της χλωρίδας εγκληματίζονται, ή κερδίζουν τη θέση τους σε αυτόν τον "νοσταλγικό χρόνο" μιας πόλης. Οι λεύκες π.χ. που για μια εποχή αβασάνιστα επιλέχθηκαν να αντικαταστήσουν τα καθερωμένα από το χρόνο, τη χρήση και την ψυχολογική προσαρμογή φυτά των δημόσιων χώρων, τόσο της Αθήνας, όσο και των επαρχιακών πόλεων, ουδέποτε ευτύχησαν μιας τέτοιας επιτυχίας. Έτσι, σιωπηλά αντικαθίστανται διαδοχικά ως ενοχλητικά και όχι εντασσόμενα στη φυσιογνωμία του ελληνικού χώρου φυτά.

Σημαντική είναι και η θεώρηση της παρουσίας του πράσινου σε πυκνοδομημένους

χώρους των μεγαλουπόλεων. Είναι γεγονός ότι κυρίως οι μεγάλες ελληνικές πόλεις υστερούν σε ποσοστά πράσινου σε σχέση με τις αντίστοιχες Ευρωπαϊκές. Η Αθήνα π.χ. διαθέτει μόνο 2,5 τ.μ. περίπου πράσινου ανά κάτοικο έναντι 8 τ.μ. του Παρισιού και 15 τ.μ. του Βουκουρεστίου (Στεφάνου, 1972). Έτσι, το πράσινο στις ελληνικές πόλεις περιορίζεται σε λίγα μικρά ασύλλια, στα μπαλκόνια και τις βεράντες των σπιτιών και πολύ ελάχιστα στις ταράτσες (Εργαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών, 1972).

Χείμαρροι και ρυάκια που βρίσκονται εντός του αστικού χώρου έχοντας τύχει της κατάλληλης διαμόρφωσης αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης και αναψυχής. Στο Στρασβούργο οι μικρές διακλαδώσεις του ποταμού Ιλ παίζουν αυτό το ρόλο και συμβάλλουν στην αισθητική αναβάθμιση της πόλης και κυρίως στην ανύψωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των πολυάριθμων επισκεπτών της (Rimbert, 1973). Ως γνωστόν, στις ελληνικές πόλεις και κυρίως στην πρωτεύουσα, ρυάκια και ποτάμια μπαζώθηκαν για εξοικονόμηση χώρου. Στη Ξάνθη, το ποτάμι που διέσχιζε την πόλη, μετατράπηκε σε αποχετευτικό αγωγό, παράδειγμα που προσπάθησε να μιμηθεί και η Φλώρινα την 10ετία του '70, με αποτέλεσμα την αποψίλωση της όχθης του ποταμού στο κέντρο της πόλης (όπου είναι η συνοικία με τα σπίτια των αγωνιστών Μακεδονομάχων) από τα πλατάνια της. Βέβαια, το ίδιο συνέβη πολύ νωρίτερα στην πρωτεύουσα, όταν τα δύο ιστορικά ποτάμια της ο Κηφισός και ο Ιλισός σκεπάστηκαν, για να διευκολύνουν την κυκλοφορία και μετατράπηκαν σε αποχετευτικούς αγωγούς της πόλης, με όλα τα γνωστά σήμερα αρνητικά επακόλουθα.

Αντίθετα, παραδοσιακές πόλεις όπως η Έδεσσα και η Λιβαδειά που προαναφέραμε, μπόρεσαν να αξιοποιήσουν σε εξαιρετικό βαθμό τα ποτάμια και τους καταρράκτες τους, με αποτέλεσμα να αποτελούν πανελλήνιους πόλους έλξης.

Παρά τη σημαντική επίδραση του φυσικού στοιχείου στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας μιας πόλης όμως, η τάση για επέκταση του αστικού χώρου που επιβάλλεται από οικονομικές και οικιστικές ανάγκες, απειλεί το φυσικό στοιχείο και έχει επιφέρει αλλοίωση της φυσιογνωμίας πολλών ελληνικών πόλεων. Μια πρακτική που εφαρμόζεται είναι οι επιχώσεις των ακτών, προκειμένου να οικοδομηθούν ιδιωτικά ή δημόσια κτίρια, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Θεσσαλονίκη (επίχωση της παραλίας – κατασκευή του ξενοδοχείου Μακεδονία Παλλάς και του Μεγάρου Μουσικής) και την Αθήνα (στάδιο Ειρήνης και Φιλίας). Στις περιπτώσεις όμως αυτές, πλήττεται η βιοποικιλότητα της ακτής της πόλης και κατ' επέκταση το οικοσύστημά της. Είναι απαραίτητο λοιπόν, να υπάρξουν προσπάθειες ανάπλασης των αστικών περιοχών με ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία στο φυσικό τους στοιχείο.

Έχει παρατηρηθεί ότι μετά τις χώρες της Ιβηρικής χερσονήσου, η Ελλάδα αποτελεί τη χώρα εκείνη της Ευρώπης με τη μεγαλύτερη βιοποικιλότητα και ως προς την πανίδα και ως προς τη χλωρίδα. Αυτό οφείλεται στις συνθήκες που δημιουργεί το ιδιότυπο μεσογειακό

κλίμα του τόπου. Ενώ βέβαια σε πολλές ελληνικές πόλεις το φυσικό στοιχείο είχε έντονη παρουσία κατά το άμεσο παρελθόν, η οικοδομική έκρηξη το περιόρισε σε σημαντικό βαθμό και σαφώς αλλοίωσε τη φυσιογνωμία τους. Επομένως, θα πρέπει και πάλι να τονίσουμε πως κάθε αναπλαστική προσπάθεια θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη της το δεδομένο αυτό.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης του φυσικού στοιχείου σε προσπάθεια ανάπλασης είχαμε στις αρχές της δεκαετίας του '60 από τον αρχιτέκτονα Δ. Πικιώνη στο λόφο της Ακροπόλεως (Πικιώνης, 1996). Αν και η προσπάθεια αυτή είχε επικριθεί από αρχαιολόγους που υποστήριζαν ότι ο βράχος της Ακροπόλεως ήταν κατεξοχήν γυμνός από φυτά, δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για την ποιοτική αναβάθμιση του αρχαιολογικού χώρου. Στην ανάπλαση αυτή είχαν χρησιμοποιηθεί συνδυασμοί από μεσογειακού τύπου φυτά, όπως ελιές, χαρουπιές, μυρτιές, δάφνες, ροδιές και άλλα, χωρίς όμως να κυριαρχεί κάποιο από αυτά.

Πολλές ελληνικές πόλεις επίσης, βλέπουν το περιαστικό τους πράσινο να μειώνεται ως συνέπεια των καταστρεπτικών πυρκαγιών που συνήθως σημειώνονται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Θεωρείται απαραίτητη η αναδάσωση των χώρων αυτών όχι τόσο από πεύκα που κατά κόρον παρέχουν τα δασαρχεία, αλλά από ένα συνδυασμό αειθαλών δένδρων, όπως ελιές, κουμαριές, πουρνάρια, δάφνες, μυρτιές και αριές. Η χρήση των δένδρων αυτών προσφέρει οικονομία στο νερό, αφού δε χρειάζονται για την ανάπτυξή τους τόσο, όσο τα πλατάνια, οι λεύκες και οι ιτιές, αλλά παράλληλα ταιριάζουν απόλυτα στο ελληνικό τοπίο και τόσο συχνά αναφέρονται στην ελληνική μυθολογία (Ολάγια, 2001).

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, συχνές είναι οι περιπτώσεις των ελληνικών πόλεων από τις οποίες διέρχονται ρυάκια και χείμαρροι. Αν και αυτά δε διαθέτουν πάντα νερό, κυρίως το καλοκαίρι, το περιβάλλον τους παραμένει υγρό. Καθώς τα ρυάκια και οι χείμαρροι επικοινωνούν με περιοχές υψηλότερες του επιπέδου της πόλης, προσφέρουν στην τελευταία με τη μόνιμη ροή ψυχρού αέρα δροσιά και "γένυση" από φυσικό περιβάλλον στην πόλη. Η υπάρχουσα υγρασία στους γειτονεύοντες με τα ρυάκια και τους χείμαρρους χώρους, ευνοεί και την ανάπτυξη βλάστησης και προσελκύει ζώα και πτηνά, εξασφαλίζοντας σημαντική πανίδα στην περιοχή.

Στην πιλοτική εφαρμογή έρευνας του Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης του ΕΜΠ στην Ερμούπολη, οι χείμαρροι της πόλης αντιμετωπίζονται ως βασικοί άξονες πρασίνου για αερισμό, δροσισμό και διέξοδο από την πόλη προς τις εκτός των ορίων φυσικές περιοχές. Ταυτόχρονα, τα ίδια τα ρέματα δημιουργούν και τους βασικούς άξονες φυσικής ψυχαγωγίας των κατοίκων της νοσταλγικής αυτής πόλης.

Από όσα προηγήθηκαν προκύπτει, ότι στην κοινή συνείδηση, η φυσιογνωμία μιας πόλης διαμορφώνεται μέσα από μία πολύ μεγάλη ποικιλία στοιχείων, διαφόρου προέ-

λευσης. Μιλήσαμε για την αξία του φυσικού ανάγλυφου και της τοπογραφίας του εδάφους, την παρουσία φυσικού στοιχείου (πράσινων, φαιών ή γαλάζιων επιφανειών) που προσφέρει τον καμβά, το υπόβαθρο επάνω στον οποίο θα στηριχθεί η συγκρότηση της όλης αισθητικής απεικόνισης και αντιληπτικής εικόνας ενός τόπου, καθώς και για το ρόλο κάποιων άλλων φυσικών δεδομένων, όπως το κλίμα, η ηλιοφάνεια κ.λπ., που και αυτά δεν υστερούν σε σημασία στην όλη απόδοση της φυσιογνωμίας των ελληνικών πόλεων.

Εκτός όμως από τη γεωφυσική θέση και το φυσικό στοιχείο, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας των ελληνικών πόλεων παίζει η πολιτιστική και ιδιαίτερα η αρχιτεκτονική μας κληρονομιά (Μητούλα, 1999). Οι ελληνικές πόλεις, στο μεγαλύτερο αριθμό τους, διαθέτουν πολύ πλούσιους πολιτιστικούς πόρους κληρονομημένους από το παρελθόν τους. Η κληρονομιά αυτή μπορεί να ξεκινά μόνο από ένα αρχαίο φορτισμένο σε μνήμες και ισχυρές σημασίες όνομα, όπως π.χ. στην περίπτωση της Θήβας και να φτάνει μέχρι την κάλυψη ολόκληρου του ιστορικού τους κέντρου από τονισμένα στοιχεία μνήμης (μνημεία) όλων των εποχών και καιρών που σημάδεψαν τη μακράιωνη ιστορία τους όπως το Ναύπλιο.

Γενικά, στους ελληνικούς οικισμούς, η παρουσία του περασμένου καιρού, "του άλλου χρόνου" είναι τόσο συνηθισμένη, που προκαλεί τη νοσταλγία, παράγοντα που εμφανίζεται διάχυτος ακόμα και στις απαιτήσεις των μικρών παιδιών σχετικά με τη φυσιογνωμία της πόλης τους (Κοσμόπουλος, 1981). Η νοσταλγία αυτή, τονίζει και ενισχύει σε πολύ μεγάλο βαθμό το μύθο της πόλης. Σύμφωνα με τον πλατωνικό Τίμαιο, κάθε τόπος ως ΧΩΡΑ, εμπεριέχει εν δυνάμει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα νοητική, συναισθηματική ή πρακτική. Η πόλη λοιπόν ως χώρα, αποτελεί τη "μήτρα" μέσα στην οποία γεννιέται ο πολιτισμός της. Έτσι, η "πόλη - χώρα", αναπτύσσει το δικό της Λόγο και το δικό της Μύθο, τη δική της Λογική και τη δική της συναισθηματική γλώσσα (Muntanola-Thornberg, 1996).

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του μύθου είναι η ερωτική διάσταση, η ωραιοποίηση δηλαδή εποχών και γεγονότων, καθώς αποβάλλεται οτιδήποτε αρνητικό, αλλά διατηρείται και τονίζεται οτιδήποτε θετικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, τα τόσα ερωτικά προς την πόλη της Θεσσαλονίκης, της Σύρας κ.λπ. τραγούδια πολύ γνωστών βάρδων της ελληνικής λαϊκής μουσικής (Τσιτσάνης, Βαμβακάρης κ.λπ.).

Η πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά πολλών ελληνικών πόλεων που οδήγησε στην αναγνώριση 2.500 ανάμεσα σ'αυτές ως αξιόλογες ή με αξιόλογα τμήματα (Υπ. Εσωτερικών, 1972), η ξεχωριστή πολεοδομία ορισμένων, οι ιδιόμορφες κοινωνικές εκφράσεις (ήθη, έθιμα, παραδόσεις) υπαρκτές σε διάφορους οικισμούς της χώρας, οι καλλιτεχνικές εκφράσεις, καθώς και οι μικροαπολαύσεις που ο ελληνικός τρόπος ζωής σε συνδυασμό με το κλίμα και το αρχιτεκτονικό περιβάλλον προσφέρει, χαρακτηρίζουν μαζί με τον ιδιαίτερο ψυχισμό των κατοίκων, τη φυσιογνωμία των ελληνικών πόλεων. Το πρόβλημα τίθεται πώς

όλα αυτά τα στοιχεία μαζί με τα φυσικά χαρίσματα του τόπου, χρώμα, φως, ηχητικό τοπίο κ.λπ. είναι δυνατό όχι μόνο να μην καταστραφούν, αλλοιωθούν ή εξαφανιστούν μέσα στη δύνη της παγκοσμιοποίησης, αλλά αξιοποιώντας τα θετικά δεδομένα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, να προστατευθούν και να αξιοποιηθούν εις όφελος της φυσιογνωμίας των ελληνικών πόλεων. Ευτυχώς για τη χώρα μας, η δουλειά όσων τόσο έχουν μοχθήσει τα τελευταία 30 χρόνια για την προστασία της παραδοσιακής μας αρχιτεκτονικής, έχει αρχίσει να αποδίδει σημαντικούς καρπούς. Σήμερα, έχει γίνει κοινή πια συνείδηση, ότι η επώνυμη και ανώνυμη Αστική ή Λαϊκή ιστορική και παραδοσιακή μας κληρονομιά, είναι πολύτιμη και η προστασία της αδιαπραγμάτευτη. Σε αυτό έχει βοηθήσει σημαντικά και ενοποίησή μας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει συμβάλει και ιδεολογικά και οικονομικά.

Κάνοντας μια επισκόπηση των κειμένων που προβλέπουν τις δράσεις που επιβάλλεται να αναληφθούν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο για τη διατήρηση και προβολή της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, παρατηρούμε ότι σχεδόν σε όλα υπάρχει μέριμνα για τη διατήρηση της σύνδεσης των αρχιτεκτονικών μνημείων με το ευρύτερο αστικό περιβάλλον που είναι τοποθετημένα. Αυτό αποτελεί μία καταφανή απόδειξη του ενδιαφέροντος από την ΕΕ για τη διατήρηση της φυσιογνωμίας της ευρωπαϊκής πόλης, η οποία εξασφαλίζεται με την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Σε όλα τα κείμενα που ψηφίστηκαν, σε συνέδρια σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, οι ορισμοί είναι κοινοί με ιδιαίτερη έμφαση στη θεώρηση του αρχιτεκτονικού χώρου ως ενιαίου. Τονίζεται από κάθε πλευρά, ότι η οποιαδήποτε δράση που αποβλέπει στην προστασία ή την αναστήλωση ενός μνημείου, θα πρέπει σε κάθε της φάση να λαμβάνει υπόψη της το γενικότερο πλέγμα στοιχείων που περιβάλλει το εν λόγω μνημείο, έτσι ώστε να μη θίγεται η γενικότερη μορφή του. Θεωρείται ότι πρέπει να συνυπολογίζεται η παράδοση που συνοδεύει το συγκεκριμένο μνημείο, γεγονός που εξασφαλίζει τη συνέχιση της συνεισφοράς του στη φυσιογνωμία του αστικού περιβάλλοντος που ανήκει (Στεφάνου, 1985).

Σημειώνουμε ότι ακόμα και στις διαδικασίες εκπαίδευσης των ειδικών που θα αναλαμβάνουν τα παραπάνω έργα, προβλέπονται προσπάθειες για το σεβασμό, τη μελέτη και την αξιοποίηση αυτής της παράδοσης και των στοιχείων της γενικότερης φυσιογνωμίας της πόλης. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι ζητείται η ευαισθητοποίηση των κατοίκων, που με τις εμπειρίες τους από την καθημερινότητα, μπορούν να συνεισφέρουν στη διατήρηση της γενικής εικόνας που προβάλλει το δομημένο και μη περιβάλλον μιας πόλης.

Απαραίτητη είναι η συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων για να εξυπηρετηθούν οι παραπάνω στόχοι. Αναβαθμισμένο ρόλο επίσης μπορούν να διαδραματίσουν οι τοπικές αρχές. Βέβαια, ευαίσθητο αναδεικνύεται το θέμα της τουριστικής εκμετάλλευσης,

αφού σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θίγεται η ακεραιότητα και η προστασία του μνημείου, ούτε η συνολική εικόνα της πόλης.

Από τα σχετικά κείμενα που σχετίζονται με την ανάπλαση περιοχών των ευρωπαϊκών πόλεων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι επεμβάσεις στα πλαίσια της αστικής ανάπλασης έχουν ως αυτόνομο στόχο την προστασία της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μιας πόλης και επομένως της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της, εφόσον η τελευταία χαρακτηρίζεται έντονα από αυτήν.

Με δεδομένο ότι η φυσιογνωμία της πόλης καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό και από τους κατοίκους της, τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες, τα ήθη και τα έθιμά τους, η αστική ανάπλαση μπορεί να συμβάλλει στη διατήρησή της, εφόσον στα πρωταρχικά της μελήματα περιλαμβάνει την αναδιοργάνωση του πολεοδομικού ιστού με τρόπο τέτοιο που να υποβοηθάει την απρόσκοπτη και αποτελεσματική χρήση του από τους ανθρώπους και να διευκολύνει τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές τους δραστηριότητες .

Στόχος της ανάπλασης επίσης θα πρέπει να είναι η προετοιμασία των παραδοσιακών χώρων να δεχθούν τα πολυάριθμα κύματα των επισκεπτών, έτσι ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος φθοράς τους. Από την πλευρά της, η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να αναλάβει με μεγαλύτερη τόλμη πρωτοβουλίες για την καταγραφή των αλλοιώσεων που έχουν επέλθει, ή υπάρχει κίνδυνος να επέλθουν, σε στοιχεία του πολεοδομικού ιστού που διαδραματίζουν ρόλο για τη γενικότερη εικόνα που παρουσιάζει το συγκεκριμένο αστικό περιβάλλον.

Η συμμετοχή των πολιτών στα προγράμματα ανάπλασης, είναι αναμφισβήτητο ο πιο αποφασιστικός παράγοντας για την επιτυχία τους. Με την κατάλληλη εκπαίδευση, η οποία θα αποσκοπεί στην αύξηση του βαθμού της ευαισθητοποίησής τους, οι πολίτες έχουν όλες τις δυνατότητες να αποτελέσουν τους πραγματικούς προστάτες των χώρων τους από κάθε προσπάθεια υποβάθμισης. Ευέλικτα προγράμματα αρωγής από την πλευρά των δημόσιων φορέων και η δημιουργία κινήτρων παράλληλα με τα επιβαλλόμενα προστατευτικά μέτρα και αντικίνητρα έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα αναποτελεσματικά προ της κατεύθυνση αυτή.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΛΛΟΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η ενασχόληση με θέματα παγκοσμιοποίησης δεν είναι κάτι εύκολο, ούτε ακίνδυνο. Διανύοντας μία περίοδο της εξάπλωσής της και ευρισκόμενοι μέσα στο ίδιο ρεύμα της, δεν είναι δυνατό ούτε να την κρίνουμε, ούτε να εκτιμήσουμε εκ των προτέρων όλες τις επιπτώσεις που αυτή μπορεί να έχει επάνω στη μορφή, τη δομή, τη λειτουργία και τη φυσιογνωμία των σημερινών ή των αυριανών πόλεων. Μη έχοντας την ικανή απόσταση του ιστορικού, δεν μπορούμε ακόμα να την κρίνουμε ως ιστορικό ρεύμα και το μόνο που μπορούμε να

κάνουμε εκτός από προβλέψεις, στις οποίες μας οδηγεί η ίδια η φορά των γεγονότων, είναι να παρατηρήσουμε και να εκτιμήσουμε τα δεδομένα της στιγμής, με κριτήρια σημερινά. Είναι φυσικό λοιπόν, να υπάρχει μία μεγάλη επιφύλαξη ακόμα και ένας φόβος για τις ισοπεδωτικές επιπτώσεις που ένα, τέτοιας έκτασης και τέτοιου δυναμισμού, παγκόσμιο ρεύμα επιφέρει τόσο στον τρόπο ζωής, στον τρόπο σκέψης αλλά και στις κάθε είδους μορφές έκφρασης σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η παγκοσμιοποίηση λοιπόν, ως απειλή, εμφανίζεται εποχούμενη στο άρμα της σύγχρονης τεχνολογίας, η οποία προχωρεί με ιλιγγιώδεις ταχύτητες, μέσα σε ένα κλίμα που ήδη έχει διαμορφώσει μία νέα βιομηχανική επανάσταση, αυτή της υψηλής τεχνολογίας (Βεργόπουλος, 1998). Όπως είναι φυσικό και αυτή η τεχνολογική επανάσταση όπως και οι δύο προηγούμενες, οδηγεί σε μία ανεξέλεγκτη σε μέγεθος και δυναμισμό αστικοποίηση, διαμορφώνοντας νέα δεδομένα για τις πόλεις, με κυρίαρχο φαινόμενο αυτό της γιγάντωσης των αστικών κέντρων (Στεφάνου, Μητούλα, 2003)

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, η φυσιογνωμία των πόλεων, όπως τουλάχιστο την αναζητούσαμε μέχρι σήμερα, τείνει σε μία ισοπεδωτική παγκοσμιοποιημένη τυποποίηση. Εντούτοις και παρά το γεγονός ότι η φυσιογνωμία μιας πόλης είναι ενδογενής, εμφανίζεται και αναδεικνύεται μέσα από τα δημιουργήματα του πολιτισμού της, δηλαδή μέσα στην ολοκληρωμένη έκφραση της συλλογικής διαχρονικής συνείδησης των πολιτών της, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τα τοπικά και χρονικά δεδομένα, θέση που αναγνωρίζει την πόλη ως αυτοτελή οντότητα, μια σειρά εξωτερικών παραγόντων είναι δυνατό να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά αυτή τη φυσιογνωμία.

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένας τέτοιος σημαντικός παράγοντας. Όμως ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας, τουλάχιστο για την Ελλάδα, είναι και η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση. Η λεπτομερής εξέταση όλων των δεδομένων αυτής της ιστορικής για την Ευρώπη και για τη χώρα μας συγκυρίας, η ανάλυση και εκτίμηση των πολιτικών και των δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτές διεξοδικά ερευνήθηκαν σε σχετική Διδακτορική Διατριβή Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης του ΕΜΠ (Μητούλα, 2000), επιτρέπουν να διατυπωθεί η άποψη ότι: Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση ενώ σε ένα βαθμό και σε πρώτο επίπεδο ερμηνείας μοιάζει να στηρίζει την παγκοσμιοποίηση, εν τούτοις η Ευρωπαϊκή ιδεολογία στηριγμένη στην μακραίωνη πολιτιστική κληρονομιά της γηραιάς ηπείρου αναπτύσσει σημαντικές αντιστάσεις στην ισοπεδωτική νοοτροπία της παγκοσμιοποίησης, προβάλλοντας, υποστηρίζοντας και αναπτύσσοντας τις ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου ως βασικά στηρίγματα του Ευρωπαϊκού πλουραλισμού. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η ελληνική πόλη με την ένταξη πλέον της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μπορεί να προστατεύσει και να αναδείξει σε ικανό βαθμό τη φυσιογνωμία της, αφού αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που το ίδιο το γεγονός της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης της προσφέρει.

Παράλληλα, το ίδιο αυτό το γεγονός μπορεί να χρησιμεύσει ως ασπίδα ενάντια στην όποια ισοπεδωτική επίδραση μπορεί να επιφέρει και στον ελληνικό χώρο η παγκοσμιοποίηση. Στο σημείο αυτό επισημαίνονται και οι φυσικές αντιστάσεις του ελληνικού χώρου απέναντι σε παγκόσμια ισοπεδωτικά ρεύματα, όπως και η ικανότητά του να αφομοιώνει ανάλογα ρεύματα ομαλά, μετατρέποντάς τα πολλές φορές σε ιδιαίτερα θετικές συνθήκες ανάπτυξης των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (Μπίρης, 2003). Πιστεύουμε δηλαδή ότι υπάρχουν δυνάμεις αντίστασης που αναπτύσσονται σε όλα τα ρεύματα, σε όλες τις καταστάσεις υπάρχουν θέσεις και αντιθέσεις που δημιουργούν τελικά μια νέα σύνθεση των πραγμάτων για μια νέα αρχή. Οι ελληνικές συνθήκες είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για δημιουργία τέτοιου είδους αντιθέσεων περισσότερο από άλλες χώρες γιατί έχουμε μια πολύ πλούσια πολιτισμική κληρονομιά. Έχουμε έναν πλούτο πολιτιστικό τέτοιο, που δεν είναι δυνατόν να δεχθεί άκριτα τη παγκοσμιοποίηση ούτε με τη μορφή εκείνη της τεχνολογικής επιβολής, ούτε πάλι είναι δυνατό να δεχθούμε, ακόμη και αν διαθέτουμε έναν Πικιώνη, ένα μιμητισμό του έργου του ή ένα παγκόσμια αποδεκτό γραφικό. Οι έλληνες αρχιτέκτονες είναι συνδεδεμένοι με τον τόπο. Εδώ θα τονισθεί πως όπως και για τα υλικά αγαθά κάποιος τόπος παράγει κάποια προϊόντα καλύτερα από κάποιον άλλο, έτσι και για τα πνευματικά αγαθά κάποιοι τόποι είναι προορισμένοι να παράγουν ορισμένο είδος ιδεών και ίσως οι ελληνικοί τόποι να είναι κατάλληλοι γι' αυτό. Ο Κ. Τσάτσος (1989) στους "Διαλόγους σε μοναστήρι" θεμελιώνει μ' έναν εκπληκτικά πειστικό λόγο αυτήν την άποψη. Θεωρούμε λοιπόν, ότι αφ' ενός αυτές οι τόσο εξαιρετικές ποιότητες των ελληνικών τόπων και οι σχέσεις των ελλήνων αρχιτεκτόνων μαζί τους, αφ' ετέρου οι ιδιαίτερες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της χώρας μας, που ουσιαστικά δεν παρακολούθησε ενεργά ούτε την πρώτη, ούτε τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, διατηρώντας έτσι κάποιες δυνάμεις αδράνειας, θα συντελέσουν ώστε να αναπτυχθούν αυτές οι δυνάμεις αντίστασης. Έτσι, όλες οι προαναφερθείσες μορφές της παγκοσμιοποίησης θα απορροφηθούν, θα προσαρμοσθούν, και στο τέλος, όπως συνέβη τον περασμένο αιώνα με τον Νεοκλασικισμό, θα εμφανισθεί μια νέα συνθετική έκφραση, προσαρμοσμένη στα ελληνικά δεδομένα, τόσο στην Αρχιτεκτονική όσο και σε κάθε άλλη μορφή της τέχνης ή της διάνοησης. Οι δυνάμεις που διαθέτουν οι ελληνικές πόλεις, ιδίως οι ιστορικές, είναι πολλές και ικανές ώστε να εκφράσουν στο τέλος, τον αληθινό χαρακτήρα τους και να εμφανίσουν την ίδια τη φυσιογνωμία τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βεργόπουλος Κ. (1998) "Η παγκοσμιοποίηση σήμερα", *ΑΡΔΗΝ*, αφιέρωμα.
 Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης (2000) "Η Φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης"
 Ερευνητικό Πρόγραμμα, Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ.
 Εργαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών (1972) "Το πράσινο και οι ελεύθεροι χώροι", Έρευνα
 Πολεοδομικών Προτύπων, Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών ΕΜΠ.
 ΕΣΥΕ (1991) "Απογραφή Πληθυσμού".
 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1995) "Η ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών",
 ανακοίνωση, Βρυξέλλες 31.10.1995.
 Καμπέρου Α. (1984) "Αναφορά στον Ιππόδαμο", Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Σχολή
 Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ.
 Κασσιός Κ. (1998) "Σημειώσεις Φυσικής Γεωγραφίας 2ο Εξάμηνο Α.Τ.Μ.", Αθήνα: ΕΜΠ,
 Κοσμόπουλος Π. (1981) "Σ Τόπος", Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Σχολή Αρχιτεκτόνων
 ΕΜΠ.
 Μητούλα Ρ. (1999) "Η προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς ως παράγοντας
 διατήρησης της Φυσιογνωμίας των Πόλεων", *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ*, τεύχος 72: 67-71.
 Μητούλα Ρ. (2000) "Οι επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης στη φυσιογνωμία της
 ελληνικής πόλης", Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Αρχιτεκτονική Σχολή ΕΜΠ.
 Μπίρης Μ. (2003) *Αθηναϊκή Αρχιτεκτονική 1875-1925*, Αθήνα: Εκδόσεις Μέλισσα.
 Ολάγια Π. (2001), *Μυθολογικός Άτλας της Ελλάδας*, Αθήνα: Εκδόσεις Road.
 Πικιώνης Δ. (1996) ,Αθήνα: Εκδόσεις ΕΜΠ.
 Στεφάνου Ι. (1972) "Η ψυχαγωγία", Έρευνα Πολεοδομικών-Σταθερών, Αθήνα: Εργαστήριο
 Πολεοδομικών Ερευνών ΕΜΠ.
 Στεφάνου Ι. (1985) *Η έννοια του μνημείου και η ιδεολογία προστασίας του*, Αθήνα:
 Εκδόσεις ΕΜΠ.
 Στεφάνου Ι., Μητούλα Ρ. (2003) *Η Παγκοσμιοποίηση, η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και η
 Φυσιογνωμία της Ελληνικής πόλης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
 Τσάτσος Κ. (1989) *Διάλογοι σε μοναστήρι*, 8^η έκδ. , Αθήνα: Εκδόσεις Φίλων του Λαού.
 Υπ. Εσωτερικών (1972) "Μελέτη εντοπισμού, καταγραφής και αξιολόγησης των ιστορικών
 κέντρων και παραδοσιακών οικισμών της χώρας"

Ξενόγλωσση

- Mrcea Eliade (1965) *Le sacre et le profane*, Paris: Gallimard.
 Muntanola – Thornberg J. (1996) *La topogenèse –fondement d`une architecture vivante*,
 Coll. La Bibliothèque des formes, Paris: Anthropos.
 Rimbert S. (1973) *Les paysages Urbains*, Paris: ed. Armand Colin.

Ιωσήφ Στεφάνου

*Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ), Πατησίων 42, 10682, Αθήνα,
e-mail: joseph@central.ntua.gr*

Ρόιδω Μητούλα

*Χαροκοπείο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελ. Βενιζέλου 70, 17671, Καλλιθέα, Αθήνα,
e-mail: mitoula@hua.gr*